

Perhepoliittiset uudistukset ja pienten lasten vanhempien mielipiteet

MINNA SALMI & JOHANNA NÄRVI

Johdanto

Pääministeri Jyrki Kataisen hallitus ehdotti rakennepoliittisessa ohjelmassaan elokuussa 2013 kahta merkittävää perhepoliittista uudistusta (VNK 2013). Alle kolmevuotiaan lapsen hoitamiseen tarkoitettu kotihoidon tukikausi halutaan jakaa puoliksi molemmille vanhemmille siten, että jos toinen vanhemmista ei pidä osuuttaan, ei toinenkaan voi sitä pitää. Parin vuoden mittaisesta kotihoidon tukikaudesta olisi siis noin vuosi äidin ja vuosi isän käytössä. Lapsen subjektiivista päivähoito-oikeutta halutaan rajoittaa osa-aikaiseksi vanhemman ollessa kotona perhevapaalla tai kotihoidon tuella nuoremman sisaruksen kanssa. Kotihoidon tuen uudistamisen tavoitteena on saada äidit nopeammin perhevapaalta töihin ja lisätä isien osuutta kotihoidon tuen käyttäjinä. Päivähoito-oikeuden rajoittamisen tarkoituksena on korvata kunnille menolisäys, joka kotihoidon tuen uudistuksesta todennäköisesti aiheutuisi, kun lapsia tuotaisiin nykyistä varhemmin päivähoitoon.

Arvioimme artikkelin aluksi hallituksen ehdotuksia suhteessa suomalaisen perhepolitiikan pitkään linjaan. Kuvaamme myös, millaisesta jo vuosia käydystä julkisesta keskustelusta esitykset nousevat. Sen jälkeen tarkastelemme, mitä mieltä parivuotiaiden lasten vanhemmat ovat hallituksen ehdotuksista. Subjektiivisen päivähoito-oikeuden ja sen rajoittamisen osalta selvitämme myös, miten vanhempien mielipiteet ovat muut-

tuneet 2000-luvun kuluessa, jolloin subjektiivista päivähoito-oikeutta on toistuvasti kyseenalaistettu.

Aineistona on THL:n ja Kelan tutkimusosaston yhteistyössä marras-joulukuussa 2013 toteutettu Perhevapaat 2013 -väestökysely. Kyselyyn vastasi 3 029 äitiä ja 2 161 isää, joilla on vuonna 2011 syntynyt lapsi. Vastaushetkellä lapsen ikä siis vaihteli vajaan kahden ja vajaan kolmen vuoden välillä. Vastaajat poimittiin Kelan rekisteristä vanhempainrahan saajista: äitien vastausosuus oli 44 ja isien 32 prosenttia. Perhepoliittisten mielipiteiden ajallista muutosta tutkimme vertaamalla tuloksia Stakesin vuosina 2001 ja 2006 tekemien vastaavien kyselyiden tuloksiin (Salmi & al. 2009; Salmi 2007; Salmi & Lammi-Taskula 2002).

Hallituksen ehdotukset ja perhepolitiikan pitkä linja

Suomalaisen perhepolitiikan kulmakivet ovat perhevapaat ja subjektiivinen päivähoito-oikeus. Eräs perhepolitiikan päätavoitteista on jo parin vuosikymmenen ajan ollut saada entistä enemmän isiä hoitamaan lapsiaan entistä pidempään (Lammi-Taskula & al. 2009; STM 2011). Tätä tavoitetta ei kuitenkaan ole haluttu edistää muissa Pohjoismaissa tehokkaaksi osoittautuneella keinolla: pitkällä isien omalla vapaakiintiöllä ansiosidonnaisella päivärahalla korvattuihin vapaisiin (Salmi & Lammi-Taskula 2014).

Isien ansiosidonnaisten vapaakiintiöiden kehitys on ollut hidasta. Niistä ensimmäinen eli isyysvapaa lapsen syntymän yhteydessä sai alkunsa vuonna 1978. Vuonna 2003 edettiin isäkuukauteen antamalla isälle ensin kaksi ja sitten nel-

Kirjoitus on osa THL:n meneillään olevaa tutkimushanketta "Perhevapaat, talouskriisi ja sukupuolten tasa-arvo". Tutkimusta rahoittaa Työsuojelurahasto, ja siinä tutkitaan monesta näkökulmasta perhevapaiden käyttöä ja käytön esteitä (ks. www.thl.fi/perhevapaatutkimus).

jä viikkoa bonusvapaata, jos hän piti äidin suostumuksella vanhempainvapaasta kaksi viimeistä viikkoa. Vasta vuonna 2013 toteutui varsinainen isäkiintiö, jossa isä voi itse päättää koko yhdeksän viikon isyysvapaansa käyttämisestä.

Ansiosidonnainen vanhempainvapaajärjestelmä on Suomessa edelleen ”äitipainotteinen”. Äitien kiintiö eli äitiysvapaa on reilu neljä kuukautta, isien kiintiö eli isyysvapaa yhdeksän viikkoa. Pääosa ansiosidonnaisella päivärahalta korvatuista vapaista on vanhempien kesken jaettavissa olevaa vanhempainvapaata, josta äidit käyttävät 98 prosenttia. Tämä vapaajärjestelmän rakenne heijastuukin siinä, että isien käyttämä osuus kaikista vanhempainrahapäivistä (9 %) on alhainen verrattuna useimpiin muihin Pohjoismaihin: olemme samalla tasolla Tanskan kanssa, jossa ei ole isäkiintiötä lainkaan. Suomessa poliittisena esteenä isäkiintiön laajentamiselle vanhempainvapaissa on ollut erityisesti se, että on korostettu perheiden vapaata valintaa ja katsottu isäkiintiön merkitsevän isien pakottamista. Tämä painotus on yhdistänyt kokoomusta ja SAK:ta ja sitä kautta sosialidemokraattista puoluetta. (Salmi & Lammi-Taskula 2014.)

Kotihoidon tukeen ei sen sijaan sen olemassaolon aikana ole ehdotettu isäkiintiötä ennen vuotta 2012, vaikka isäkiintiöstä vanhempainvapaaseen on käyty vilkasta keskustelua. Kotihoidon tukijärjestelmä toteutui täydessä laajuudessaan vuonna 1990 vaihtoehtona tuolloin aluksi alle kolmevuotiaiden saamalle päivähoido-oikeudelle. Kotihoidon tukea käytetään lähes kaikissa perheissä (88 %) ainakin jonkin aikaa vanhempainvapaan jälkeen, yli puolessa perheistä enintään vuosi. Kotihoidon tukea voi käyttää joko äiti tai isä, mutta sitä ovat käyttäneet 97-prosenttisesti äidit. (Kela 2013.)

Hallitus on siis nyt ottamassa kotihoidon tuen uudistuksella kaksi suurta periaatteellista askelta. Ensinnäkin hallitus nyt hyväksyy pitkän isäkiintiön ja sanoo haluavansa sillä edistää tasa-arvoa äitien ja isien kesken: isää pidetään äidin veroisena lapsen hoitajana ja samalla työelämälle viestitään, että myös isät ovat vanhempia, joiden tulee voida hoitaa lapsiaan. Toinen suuri askel on siinä, että päätöksellä kotihoidon tukikauden jakamisesta puoliksi äidin ja isän kesken puututaan vanhempien vapauteen valita, kumpi kotihoidon tukea käyttää.

”Perheiden vapaus valita” on ollut tähänastisen lastenhoitokeskustelun pyhä lehmä (Salmi 2006;

Hiilamo & Kangas 2009; Rantalaiho 2010; Repo 2010; Varjonen 2011). Isäkiintiöiden vastustajat ovat katsoneet, että perheiden tulee saada vapaasti valita, kumpi vanhempi käyttää vanhempainvapaata ja kuinka pitkään. Kotihoidon tukijärjestelmän luomisen keskeinen peruste oli, että perheillä on oltava vapaus valita lapsen hoitomuodoksi joko kotihoito tai päivähoido ja yhteiskunnan on tuettava molempia vaihtoehtoja. Sekä kotihoidon tuen että päivähoido-oikeuden käytössä perheiden valinnanvapautta ollaan hallituspuolueissa nyt kuitenkin valmiita rajoittamaan ilman suurempaa keskustelua.

Ehdotusta päivähoido-oikeuden rajoittamisesta on syytä arvioida päivähoidon historiaa vasten. Kamppailua lasten päivähoidon järjestämisestä on käyty Suomessa toista sataa vuotta (Välimäki 1998). Päivähoidoa alettiin järjestää ensin köyhäinhoitolain ja sittemmin lastensuojelulain piirissä, siis sosiaalisin perustein. 1960-luvulla tasa-arvoliike otti vaatimuksen päivähoidon järjestämisestä asialistalleen. Päivähoitolaki saatiin vuonna 1973. Se sisälsi universaalin palvelun periaatteen, mutta vasta vuonna 1996 kaikki alle kouluikäiset lapset lopulta saivat oikeuden päivähoitopaikkaan, kun oikeus päivähoidon säädettiin subjektiiviseksi. Tämä oli muihin Pohjoismaihin verrattuna myöhään, ja myöhään myös siihen nähden, että Suomessa naimisissa olevista naisista yli puolet oli ansiotyössä jo 1950-luvulla (Keinänen 1994).

Subjektiivisen päivähoido-oikeuden toteutuminen ei käynyt helposti. Lain voimaantuloa siirrettiin useampaan kertaan, ja jokaisessa vaiheessa käytiin laaja keskustelu päivähoido-oikeuden hyvistä ja huonoista puolista. Subjektiivista päivähoido-oikeutta ajoivat erityisesti vasemmistopuolueet, ja päivähoitoliikkeeksi järjestäytyneet kansalaiset osoittivat eri vaiheissa mieltään päivähoido-oikeuden puolesta. Tätä taustaa vasten olikin yllättävää, että valtiosihteerin Raimo Sailas (sd) vuonna 2004 kyseenalaisti subjektiivisen päivähoido-oikeuden sen oltua voimassa alle kymmenen vuotta. Tämän jälkeen oikeuden rajoittaminen lapsilta, joiden vanhempi on kotona syystä tai toisesta, on nostettu esiin jokaisten vaalien alla milloin median aloitteesta, milloin Kuntaliiton tai jopa joidenkin päivähoitoalan ammattijärjestöjen toimesta. (Salmi 2005; 2007.)

Kun ääniä subjektiivisen päivähoido-oikeuden rajoittamiseksi alkoi kuulua, sosiaali- ja terveysministeriö selvitti päivähoidon käyttöä (Väinä-

lä 2004). Selvisi, että kolmella prosentilla kaikista kokopäivähoidossa olevista lapsista oli vanhempi kotona perhevapaalla. Kaikkiaan kymmenellä prosentilla lapsista oli vanhempi kotona lukuista eri syistä, mutta kaikista päivähoitoon oikeutetuista lapsista tämä väitetty ”päivähoito-oikeuden väärinkäyttö” kattoi vain 2–5 prosenttia.

Subjektiiivista päivähoito-oikeutta kyseenalaistavan keskustelun erikoinen piirre onkin ollut se, ettei useinkaan ole muistettu vain vähemmistön alle kolmivuotiaista todellisuudessa olevan hoidossa kodin ulkopuolella. Vuonna 2012 alle yksivuotiaista päivähoitossa oli 0,8 prosenttia, 1–2-vuotiaista 40 prosenttia ja kaikista alle kouluikäisistäkin vain 54 prosenttia (Säkinen & Kuoppala 2013). Luvut ovat alhaisia verrattuna muihin Pohjoismaihin ja EU:n tavoitteisiin lasten varhaiskasvatuksesta (Save the Children 2014). Lisäksi tiedämme, että valtaosa alle kouluikäisistä sisaruksista hoidetaan kotona perheissä, joissa nuorin lapsi on kotihoidossa äidin tai isän kanssa (THL Lapsiperhekysely 2013). Keskustelussa on myös jäänyt vähälle huomiolle pyrkimys taata kaikille lapsille oikeus varhaiskasvatukseen; päivähoito on nähty pikemminkin vanhempien ansiotyön mahdollistajana.

Tästä huolimatta hallitus on nyt valmis purkamaan subjektiivisen päivähoito-oikeuden. Lisäksi päivähoidon saamiseen tuodaan uudelleen perheitä leimaava ja viranomaisia työllistävä tarveharkinta, kun päivähoito-oikeus rajoitetaan ”sosiaaliset perusteet huomioivalla tavalla”. Päivähoidon tarpeen viranomaisarviointista nimenomaan haluttiin päästä eroon säädettäessä päivähoito-oikeus subjektiiviseksi.

Ehdotukset eivät yllätyksiä

Perhepolitiikan pitkänä linjana on ollut varmistaa lasten pääsy päivähoitoon, ja Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmankin mukaan ”päivähoito säilyy subjektiivisena oikeutena” (VNK 2011, 32). Hallituksen rakennepoliittisen ohjelman päätökset siis poikkeavat perhepolitiikan pitkästä linjasta, mutta yllätyksenä nämä ratkaisut eivät tulleet.

Kotihoidon tukikauden leikkaamista tai tuen pienentämistä ehdotti OECD jo vuonna 2005 (OECD 2005). Silloin ehdotus ei herättänyt suomalaisissa poliitikoissa suurta intoa. Tukikauden

leikkaamisen toi uudelleen julkisuudessa esiin VATT:n ylijohtaja Juhana Vartiainen keväällä 2012 (Vartiainen 2012; 2013). Pääministeri Katainen otti asian esiin Ruotsin vierailullaan marraskuussa 2012 ilmaistessaan huoltaan äitien työllisyysasteesta (Kauhanen 2012; Salmi 2012).

Sekä kotihoidon tukikauden leikkaus että subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittaminen olivat valtiovarainministeriössä työn alla jo keväällä 2012. Tuolloin kehysriihen valmistauduttaessa tuli julkisuuteen tieto, että valtiovarainministeriössä oli laskettu näiden uudistusten kustannusvaikutuksia. Budjettineuvos Jouko Narikka sanoi *Hufvudstadsbladetin* haastattelussa olevan aivan selvää, että kotihoidon tukikauden leikkaamisella ei saavuteta säästöjä, ellei myös päivähoito-oikeutta rajoiteta. (Gestrin-Hagner 2012.)

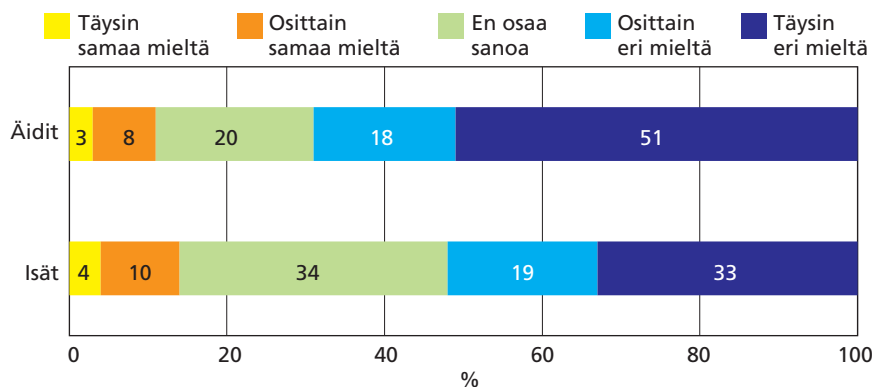
Julkinen keskustelu sai opposition tekemään aiheesta välikysymyksen toukokuussa 2012. Kevään 2012 kehysriihessä perhepoliittisia uudistuksia ei lopulta tehty. Ministeri Paavo Arhinmäki ehdotti kuitenkin jo maaliskuussa 2012 tassa-arvon päivän kunniaksi, että osa kotihoidon tuesta kiintiöitäisiin toiselle vanhemmalle (STM 2012).

Tämä ehdotus siis toteutettiin hallituksen rakennepoliittisessa ohjelmassa elokuussa 2013, ja kotihoidon tuen puolittamisesta aiheutuvien lisääntyvien päivähoitokustannusten kompensoimiseksi päätettiin myös rajoittaa subjektiivista päivähoito-oikeutta. Sittemmin on tosin tehty laskelmat, joiden mukaan näiden uudistusten yhteensä tuomat lisäkustannukset valtiolle ovat 135 miljoonaa euroa vuodessa (Ministeriöiden..., 2014; Salmi 2014).¹

Mitä mieltä vanhemmat ovat?

Mitä mieltä parivuotiaiden lasten äidit ja isät ovat hallituksen ehdotuksista? Nämä vanhemmat elävät parhaillaan sitä vaihetta, jossa ratkaisuja lapsen hoidon järjestämisestä tehdään tai on asketain tehty.

¹ Kustannukset aiheutuvat kotihoidon tukikautensa päättävien äitien siirtymisestä työttömiksi työnhakijoiksi (työttömyysturvamenot lisääntyvät 45 miljoonaa euroa, samalla menot kotihoidon tuen valtionosuuteen vähenevät 17,7 miljoonaa euroa) ja lyhentävän kotihoidon tukikauden aiheuttamasta päivähoitotarpeen lisääntymisestä (kustannukset lisääntyvät 127 miljoonaa euroa, josta päivähoito-oikeuden rajoittaminen kompensoisi 19 miljoonaa euroa).

Kuvio 1. Parivuotiaiden lasten vanhempien vastaukset väittämään "Kotihoidon tukikausi pitäisi jakaa puoliksi äidin ja isän kesken" vuonna 2013, %.

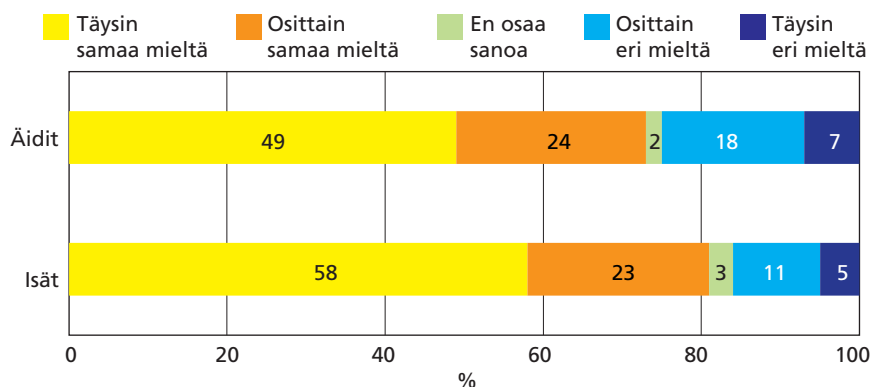
Hallituksen ehdotus jakaa kotihoidon tukikausi puoliksi äidin ja isän kesken ei vuoden 2013 lopussa saanut tukea parivuotiaiden lasten vanhemmilta (kuvio 1).

Vain 11 prosenttia äideistä ja 14 prosenttia isistä on samaa mieltä siitä, että kotihoidon tukikausi pitäisi jakaa äidin ja isän kesken, ja hyvin harva on asiasta täysin samaa mieltä. Eri mieltä ehdotuksesta on 69 prosenttia äideistä ja 51 prosenttia isistä. Äitien enemmistö on täysin eri mieltä ehdotuksesta, ja isistäkin kolmannes. Tämä on kuitenkin myös kysymys, johon vastaukset eivät olleet valmiina vanhempien mielessä. Äideistä joka viidennellä ja isistä joka kolmannella ei ole kantaa asiaan. En osaa sanoa -vastauksia on siis huomattavasti tavanomaista muutamaa prosenttia enemmän.

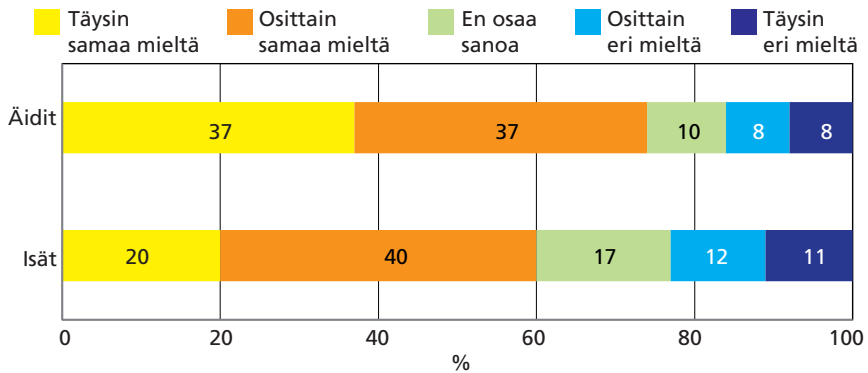
Subjektiiivista päivähoito-oikeutta pienten lasten vanhemmat kannattavat laajasti (kuvio 2).

Äideistä 73 prosenttia ja isistä 81 prosenttia on sitä mieltä, että oikeus päivähoitopaikkaan kaikille lapsille on ehdottomasti säilytettävä. Isistä selvä enemmistö ja äideistä lähes puolet on tästä täysin samaa mieltä. Eri mieltä on neljännes äideistä ja kuudennes isistä. Mielenpiteet ovat myös selviä: vain harva äiti tai isä ei osaa sanoa kantansa.

Ehdotus päivähoito-oikeuden rajoittamisesta osa-aikaiseksi silloin, kun lapsen äiti tai isä on perhevapaalla nuoremman sisaruksen kanssa, saa kuitenkin kannatusta (kuvio 3). Äideistä runsas kolmannes on tästä ehdotuksesta täysin samaa mieltä, samoin runsas kolmannes on osittain samaa mieltä. Selvä enemmistö äideistä on siis samaa mieltä. Eri mieltä on joka kuudes äiti, ja joka kymmenes ei ota kantaa. Isien tuki päivähoito-oikeuden osa-aikaistamiselle vanhemman perhevapaan aikana on niukempi: joka viides isä on

Kuvio 2. Parivuotiaiden lasten vanhempien vastaukset väittämään "Oikeus päivähoitopaikkaan kaikille lapsille on ehdottomasti säilytettävä" vuonna 2013, %.

Kuvio 3. Parivuotiaiden lasten vanhempien vastaukset väittämään ”Oikeuden päivähoitopaikkaan pitäisi olla osa-aikainen, jos äiti tai isä on perhevapaalla nuoremman sisaruksen kanssa” vuonna 2013, %.

täysin samaa mieltä, kaksi viidestä osittain samaa mieltä. Enemmistö isistäkin siis hyväksyy tämän rajoituksen. Isät ovat äitejä useammin rajoittamisesta eri mieltä, joka neljäs isä ei sitä kannata. Epätietoinen kannastaan on joka kuudes isä, epätietoisuuttakin on siis useammin isillä kuin äideillä.

Vuonna 2013 pienten lasten vanhempien enemmistö siis kannattaa subjektiivisen päivähoito-oikeuden säilyttämistä, mutta samaan aikaan enemmistö kannattaa myös sen rajoittamista. Enemmistöjen rakenne on kuitenkin erilainen: subjektiivista päivähoito-oikeutta ehdottomasti kannattavista suurin osa on asiasta täysin samaa mieltä, kun taas päivähoito-oikeuden rajoittamista kannattavista vähemmistö on siitä täysin samaa mieltä. Oikeuden ehdottoman säilyttämisen kannatus on siis selvästi vahvempaa.

Mielipiteiden kehityskaari 2001–2013

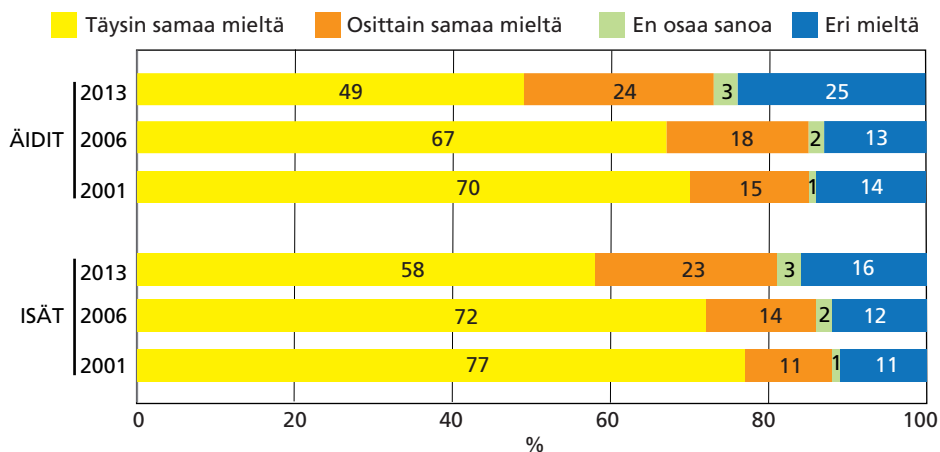
Voimme tarkastella vanhempien mielipiteiden muutosta vuodesta 2001 vuoteen 2013 vain päivähoito-oikeuden suhteen – vuosituhaten alussa ensimmäistä perhevapaakyselyä rakentaessamme emme osanneet ennakoita, että hallitus kiinnittäisi kotihoidon tukikauden. Muutos mielipiteissä päivähoito-oikeudesta on kuitenkin erityisen kiinnostava juuri siksi, että subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta on käyty niin paljon sitä kyseenalaistavaa keskustelua aina vuodesta 2004 lähtien.

Aikaisemmissa perhevapaatutkimuksissamme havaittiin, että vanhempien mielipide subjektiivisen päivähoito-oikeuden puolesta ei muuttu-

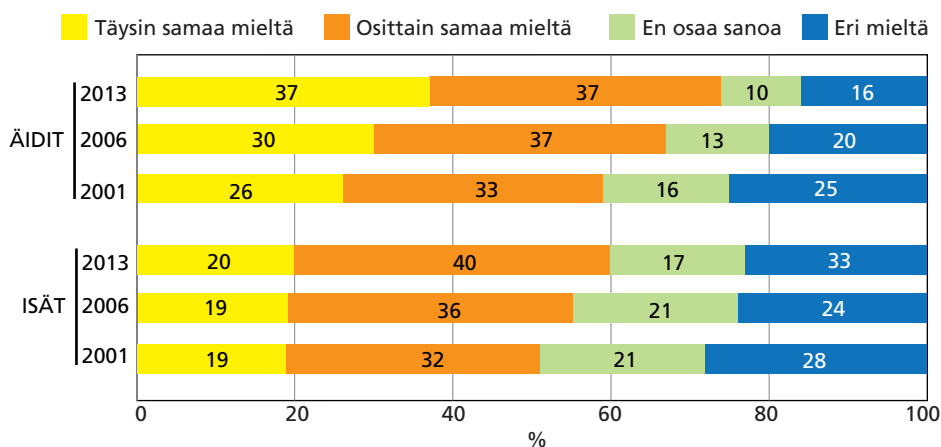
nut vuodesta 2001 vuoteen 2006 huolimatta siitä, että aiheesta oli julkisuudessa keskusteltu kiihkaastikin juuri noina vuosina. Sekä äitien että isien valtaenemmistö oli oikeuden ehdottoman säilyttämisen kannalla molempina vuosina (Salmi 2007).

Vuoteen 2013 tultaessa isien mielipiteet subjektiivisen päivähoito-oikeuden säilyttämisestä näyttävät pysyneen melko samoina, kun taas äidit ovat muuttaneet kantaansa enemmän, mikäli verrataan asiasta samaa mieltä olevien osuutta kaikkiaan eri vuosina (kuvio 4). Kun tarkastellaan vain täysin samaa mieltä olevia, havaitaan, että mielipiteet ovat muuttuneet jyrkemmin ja isien kohdalla muutos on ollut lähes yhtä suuri kuin äitien. Äitien mielipiteiden muutos on kuitenkin ollut vuoden 2006 jälkeen jyrkempi kuin isillä. Samalla osittain samaa mieltä olevien eli kannastaan epävarmempien osuus on lisääntynyt selvästi. Samaa mieltä olevien ryhmässä entistä suurempi osuus on siis subjektiivisen päivähoito-oikeuden säilyttämisestä vain osittain samaa mieltä.

Päivähoito-oikeuden rajoittamisesta sekä äitien että isien mielipiteet ovat muuttuneet myöntyväisemmiksi, jos tarkastellaan sekä täysin että osittain samaa mieltä olevia, äitien tosin enemmän kuin isien (kuvio 5). Täysin samaa mieltä olevien isien osuus ei sen sijaan ole juuri lisääntynyt, kun taas äitien keskuudessa täysin tällä kannalla olevien osuus on noussut lähes puolella.

Kuvio 4. Parivuotiaiden lasten vanhempien mielipiteet subjektiivisen päivähoito-oikeuden säilyttämisestä 2001, 2006 ja 2013, %.

Kuvio 5. Parivuotiaiden lasten vanhempien mielipiteet päivähoito-oikeuden osa-aikaistamisesta vanhemman ollessa perhevapaalla nuoremman sisaruksen kanssa 2001, 2006 ja 2013, %.

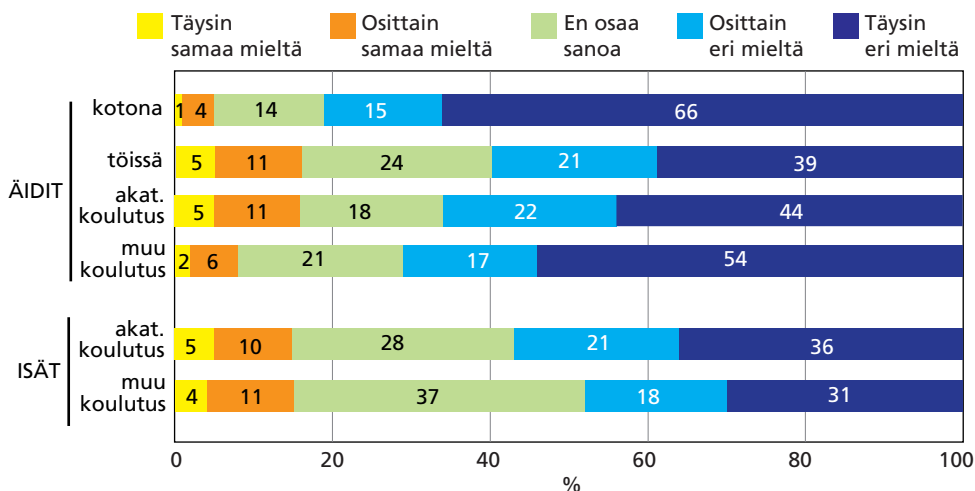
Ketkä äidit ja isät milläkin kannalla?

Vuoden 2013 aineistosta olemme analysoineet, miten äidin pääasiallinen toiminta – oliko hän parivuotiaan lapsen kanssa kotona vai ansiotyössä – sekä äidin ja isän koulutus ovat yhteydessä heidän mielipiteisiinsä kotihoidon tukikauden jakamisesta ja subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta.

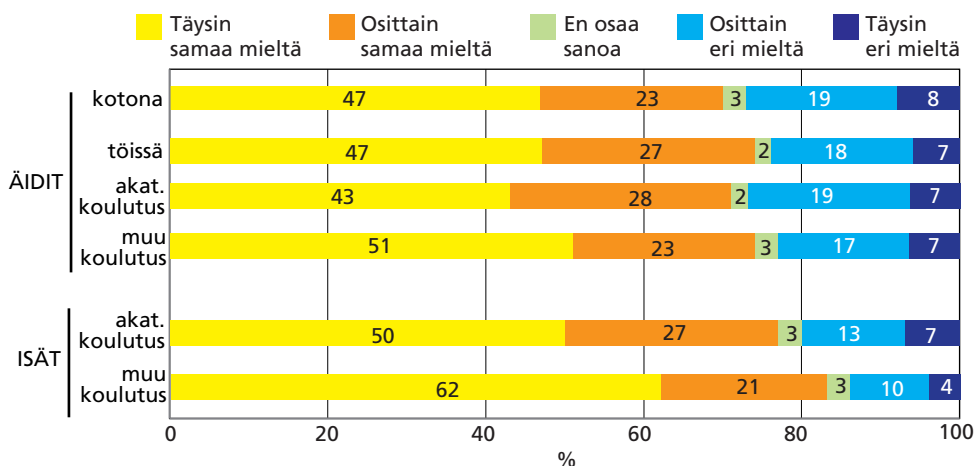
Kotihoidon tukikauden jakamisesta vanhempien kesken ovat odotetusti useimmin eri mieltä kotona lasta hoitavat äidit (kuvio 6). Työssä olevat äidit ovat useammin samaa mieltä jakamisesta, mutta myös useammin epätietoisia kannastaan. Koulutus heijastuu äitien mielipiteisiin niin, että akateemisesti koulutetut äidit ovat

vähemmän koulutettuja harvemmin täysin eri mieltä kotihoidon tukikauden puolittamisesta. Isistä akateemisesti koulutetut ovat vähemmän koulutettuja isä useammin täysin eri mieltä kotihoidon tukikauden jakamisesta, mutta sekä he että varsinkin vähemmän koulutetut isät ovat olleet varsin usein epätietoisia kannastaan asiaan.

Aikaisemmissa tutkimuksissamme äidit kannattivat subjektiivisen päivähoito-oikeuden säilyttämistä yhtä usein (eli 85-prosenttisesti) riippumatta siitä, hoitivatko he itse parivuotiaista lastaan kotona vai olivatko palanneet perhevapaalta työhön (Salmi 2007). Myös vuonna 2013 oikeuden säilyttämistä kannattavat yhtä lailla lasta kotona hoitavat ja työssä olevat äidit (kuvio 7).

Kuvio 6. Parivuotiaiden lasten vanhempien mielipiteet kotihoiton tukikauden jakamisesta äidin pääasiallisen toiminnan ja äidinlisän koulutuksen mukaan vuonna 2013, %.

Kuvio 7. Parivuotiaiden lasten vanhempien mielipiteet subjektiivisen päivähoito-oikeuden säilyttämisestä äidin pääasiallisen toiminnan ja äidinlisän koulutuksen mukaan vuonna 2013, %.

Vähemmän koulutetut äidit olivat akateemisesti koulutettuja useammin subjektiivisen oikeuden kannalla, isät vielä selvemmin.

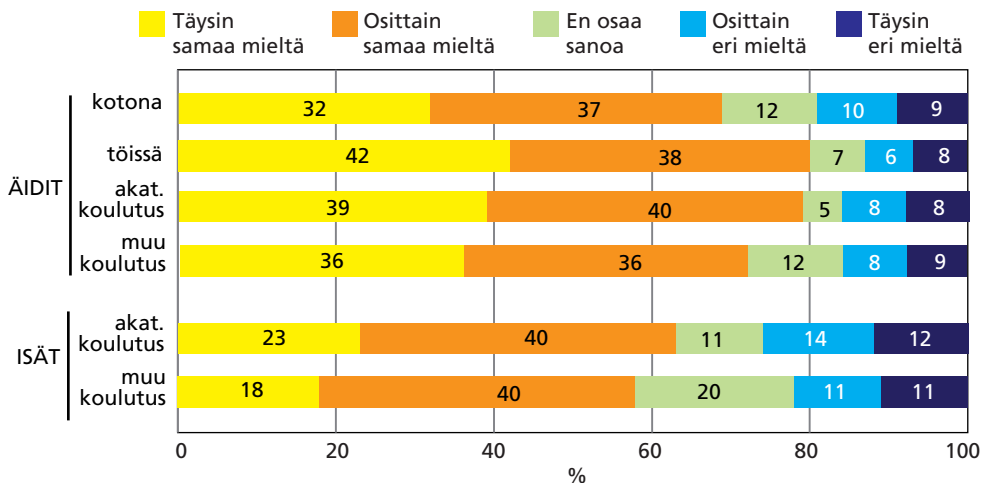
Kun tukea saa sekä subjektiivisen päivähoito-oikeuden säilyttäminen että sen rajoittaminen, on erityisen kiinnostavaa katsoa, ketkä kannattavat oikeuden osa-aikaistamista lapsille, joiden äiti tai isä on perhevapaalla tai kotihoiton tuella nuoremman sisaruksen kanssa (kuvio 8).

Päivähoito-oikeutta osa-aikaiseksi kannattavat vahvimmin töissä olevat äidit, joille ratkaisulla ei välttämättä ole omakohtaista merkitystä. Päivähoito-oikeuden rajoittamisesta akateemisesti koulutetut äidit ovat samaa mieltä useammin kuin vähemmän koulutetut äidit; tosin mieli-

piteiden ero on koulutuksen suhteen pienempi kuin subjektiivisen oikeuden säilyttämisessä. Myös akateemiset isät ovat muita isiä useammin valmiita rajoittamaan päivähoito-oikeuden osa-aikaiseksi. Varsinkin vähemmän koulutetuista isistä monella ei ole ollut mielipidettä asiasta.

Keskustelua

Vuoden 2013 perhevapaakyselyn tuloksissa ensimmäisenä huomiota saattaa kiinnittää se, että isät ovat yleisemmin päivähoito-oikeuden puolesta kuin äidit ja suhtautuvat nuivemmin sen osa-aikaistamiseen. Ajallisesta vertailusta näem-

Kuvio 8. Parivuotiaiden lasten vanhempien mielipiteet päivähoito-oikeuden osa-aikaistamisesta äidin pääasiallisen toiminnan ja äidinlisän koulutuksen mukaan vuonna 2013, %.

me, että isät ovat koko ajan olleet tiukemmin subjektiivisen päivähoito-oikeuden kannalla, ja ero isien ja äitien välillä on nyt suurempi kuin aikaisemmin. Äitien mielipiteissä on tapahtunut jyrkempi muutos vuoden 2006 jälkeen. Julkinen keskustelu siis näyttäisi horjuttaneen mielipiteitä, kun samalla kannastaan epävarmempien osuus on lisääntynyt selvästi. Isät ovat koko ajan kannattaneet päivähoito-oikeuden rajoittamista harvemmin kuin äidit.

Ehkä kysymys kuuluu pikemminkin, miksi äidit ovat nyt useammin valmiita luopumaan subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta kuin miksi isät kannattavat sitä äitejä useammin, ja toiseksi, miksi äidit ovat isää laajemmin alkaneet hyväksyä oikeuden rajoittamisen osa-aikaiseksi.

Äidit ehkä seuraavat aktiivisemmin päivähoitokeskustelua, ja heihin on siksi vaikuttanut enemmän subjektiivisen oikeuden toistuva kyseenalaistaminen. Viime vuosina paljon esillä ollut mantra siitä, että ”hyvä äiti hoitaa lasta kolme vuotta kotona”, saattaa myös näkyä päivähoiton yleisenä kyseenalaistamisena, koska odotus lapsen kotihoidosta kohdistuu nimenomaan äiteihin (Närvi 2014).

Isille perheen oman päätösvalan säilyminen eli subjektiivinen päivähoito-oikeus voi olla tärkeä siksi, että se liittyy isän omaan toimintaan. Kun äitejä nyt julkisessa keskustelussa patistellaan – tai äidit itse haluavat – aikaisemmin töihin, niin vaihtoehtoina lapsenhoidossa ovat silloin isän kotiin jääminen kotihoidon tuella tai päivähoito. Isät siis haluavat säilyttää mahdollisuutensa vali-

ta päivähoito. Mutta eikö äideille ”perheen vapaa valinta” olisi argumentti tässä asiassa, kun se kuitenkin ilmeisesti on argumentti kotihoidon tukikauden jakamisesta puhuttaessa?

Äidit saattavat ajatella, että osa-aikainen päivähoito-oikeus on riittävä, jos vanhempi on kotona nuoremman sisaruksen kanssa. Tällöin ei välttämättä ajatella, että perhe ei enää itse voisi tehdä ratkaisua. Ei ehkä myöskään ajatella, minkälaisia konkreettisia seurauksia osa-aikaisesta hoidosta olisi perheiden arjen sujumiselle tai miten osa-aikaisen hoidon järjestäminen toimisi päiväkotiryhmässä. Miten lapsen hoitoajankohdat sijoittuisivat päivään tai viikkoon perheen arkikäytäntöjen kannalta mielekkäästi? Voivatko päiväkodit varmistaa, että osa-aikaisesti hoidossa olevat lapset pääsevät osallisiksi varhaiskasvatukseen ja voivat jatkaa entisessä ryhmässään?

Pienten lasten vanhempien, samoin kuin nyt päättäjinä olevien poliitikkojen ja toimittajien sukupolvi ei ehkä tiedä tai muista, miten pitkään subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta taisteltiin 1990-luvulla ja mitä periaatteellisia näkökulmia siihen liittyi perheiden valintaoikeudesta ja viranomaisarvioinnin lopettamisesta. Jos niitä ei muisteta, ei myöskään huomata, miten suuria periaatteellisia askeleita taaksepäin hallituksen ehdotuksissa ollaan ottamassa.

Kotihoidon tukikauden jakamisesta vanhempien kesken ovat odotetusti eniten eri mieltä kotona olevat äidit, joita muutos suoraan koskisi. Töissä olevia tämäkin muutosehdotus koskettaa vähemmän. Ajatus perheiden vapaan valinnan

tärkeystä näyttää jäävän sivuun silloin, kun asia ei enää (tai juuri nyt) koske omaa perhettä. Työssä olevista äideistä kuitenkin selvästi suurempi osa kuin kotona olevista ei osannut ottaa kantaa kotihoidon tukikauden jakamiseen äitien ja isien kesken. Sekin voi selittyä sillä, että asiaa ei enää pohdita, kun lapsi jo on hoidossa kodin ulkopuolella.

Eroa akateemisesti koulutettujen ja vähemmän koulutettujen äitien mielipiteissä kotihoidon tukikauden puolittamisesta voisi selittää se, että aikaisempien tutkimustemme mukaan (Salmi & al. 2009) akateemisesti koulutetut ajattelevat keskimääräistä tasa-arvoisemmin sukupuolten työnjaosta. Toisaalta akateemisesti koulutetut äidit menevät joka tapauksessa muita aikaisemmin töihin, eli muutos ei rajoittaisi heitä henkilökohtaisesti (THL Perhevapaatutkimus 2014). Mutta miksi tasa-arvoajattelu ei ulotu mielipiteisiin subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta, vaan akateemiset äidit ovat harvemmin ehdottomasti sen säilyttämisen kannalla? Eivätkö he näe sitä tärkeänä edes omassa perheessään mahdollisen seuraavan lapsen syntyessä?

Tulokset siis herättävät monensuuntaisia tulkintoja. Ne voidaan ehkä tiivistää näin: äitien vastaukset siihen, miten pienten lasten hoito pitäisi perhepolitiikassa järjestää, heijastavat sitä, miten he haluavat asioiden omassa perheessään olevan. He eivät silloin ajattele perhepolitiikkaa yleisemmin, myös muiden, erilaisten perheiden kannalta. Jos äidit ovat jo työssä tai eivät aio laittaa omaa lastaan kokopäivähoitoon ollessaan nuoremman lapsen kanssa kotona, he eivät ajattele, että tällainen oikeus voi olla tarpeellinen joissakin muissa perheissä. Jos äidit taas haluavat itse hoitaa lasta kotona, tätä oikeutta perustellaan perheiden vapaan valinnan tärkeydellä ja perheiden erilaisilla tilanteilla.

Joka tapauksessa on selvää, että jos hallitus kuuntelisi pienten lasten vanhempia, se ei puolit-

taisi kotihoidon tukikautta. Silloin ei myöskään tarvitsisi rajoittaa päivähoito-oikeutta, koska kotihoidon tukikauden puolittamisesta aiheutuvia lisääntyviä työttömyysturva- ja päivähoitokuluja ei valtiolle ja kunnille syntyisi.

Hallituksen tavoittelemat äitien työllisyysasteen nostaminen ja isien kotihoidon tuen käytön lisääntyminen tuskin toteutuvat suunnitellulla uudistuksella. On osoitettu, että kotihoidon tukikauden puolittamisella olisi hallituksen tavoitteiden kannalta pieni vaikutus. Vuoden 2012 tietojen perusteella vain noin 20 000 äitiä oli parivuotiaan lapsen kanssa kotona, heistä kuitenkin 10 000 vailla voimassa olevaa työsuhdetta. Jos kaikki nämä äidit työllistyisivät, naisten työllisyysaste nousisi noin prosenttiyksikön. (Pärnänen 2014.) Hallituksen kehysriihen taustatutkimuksessa kuitenkin arvioidaan, että vailla työsuhdetta olevista äideistä suuri osa jäisi työttömäksi puolitetun kotihoidon tukikautensa jälkeen (Ministeriöiden..., 2014). Tiedämme, että pitkään kotihoidon tukea käyttävät äidit, joilla on heikko työmarkkina-asema ja vähän koulutusta (THL Perhevapaatutkimus 2014). Näiden äitien puoliset tuskin voivat käyttää oman osuutensa kotihoidon tuesta, jos perheen äiti jää työttömäksi tai saa vain pienipalkkaista työtä. Tukikauden jakaminen vanhempien kesken toimisi lähinnä niissä perheissä, joissa molemmilla on työpaikka ja suunnilleen samantasoinen palkka. Mutta näissä perheissä kotihoidon tukea käytetään jo nyt muita lyhyempi jakso, eivätkä ne ole äitien työmarkkinoille saamisen kohderyhmää. Sen paremmin äitien nopeamman työllistymisen kuin isien runsaamman lastenhoitoon osallistumisen tavoite siis todennäköisesti ei toteudu. Sen sijaan valtiolle koituu lisää kuluja äitien työttömyydestä ja lasten lisääntyvästä siirtymisestä päivähoitoon. Onko Suomella varaa tällaisiin perhepolitiikan uudistuksiin?

KIRJALLISUUS

- Gestrin-Hagner, Maria: Subjektiva rätten till dagvård hotad. En intervju med budgetråd Jouko Narikka. Hufvudstadsbladet 3.3.2012.
- Hiilamo, Heikki & Kangas, Olli: Trap for women or freedom to choose? The struggle over cash for child care schemes in Finland and Sweden. *Journal of Social Policy* 38 (2009): 3, 457–475.
- Kauhanen, Anna-Liisa: Katainen haluaa kotiäidit töi-

- hin. *Helsingin Sanomat* 13.11.2012.
- Keinänen, Päivi: Perheet työelämässä. Teoksessa *Suomalainen perhe*. Helsinki: Tilastokeskus, 1994, 10–28.
- Kela: Kelan tilastollinen vuosikirja 2012. Helsinki: Kela, 2013.
- Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna & Parrukoski, Sanna: Työ, perhe ja tasa-arvo. *Tasa-arvose-*

- lonteon taustaselvitys työ- ja perhe-elämän yhteensovittamiseen liittyvistä tasa-arvopoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2009:55. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 2009.
- Ministeriöiden 24.1.2014 toimittama aineisto rakennepoliittisen ohjelman johtoryhmälle ohjelman toimeenpanon etenemisestä. <http://valtioneuvosto.fi/etusivu/rakennuudistus395285/tiedostot/hetemaen-ryhman-loppuraportti/rakennuudistus-395285-1.pdf>
- Närvi, Johanna: Määräaikainen työ, vakituinen vanhemmuus. Sukupuolistuneet työurat, perheellistyminen ja vanhempien hoivaratkaisut. Tutkimus 122. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2014.
- OECD: Babies and Bosses. Reconciling Work and Family Life. Volume 4 Canada, Finland, Sweden and the United Kingdom. Paris: OECD Publishing, 2005.
- Pärnänen, Anna: Kotihoidon tuen puolituksella vähäinen vaikutus. Tilastokeskus, Tieto & trendit blogi 24.3.2014. <http://tietotrendit.blogi.stat.fi/kotihoidontuen-puolituksella-v%C3%A4h%C3%A4h%C3%A4inen-ty%C3%B6llisyys-vaikutus/>
- Rantalaiho, Minna: Rationalities of cash-for-childcare: The Nordic case. P. 109–142. In Sipilä, Jorma & Repo, Katja & Rissanen, Tapio (eds.): Cash-for-childcare: The consequences for caring mothers. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2010.
- Repo, Katja: Finnish child home care allowance – user’s perspectives and perceptions. P. 46–64. In Sipilä, Jorma & Repo, Katja & Rissanen, Tapio (eds.): Cash-for-childcare: The consequences for caring mothers. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2010.
- Salmi, Minna: Mihin perhepolitiikassa on varaa? THL-blogi 7.4.2014. <https://blogi.thl.fi/blogi/-/blogs/mihin-perhepolitiikassa-on-varaa>
- Salmi, Minna: Tukien leikkaus ei auta äitejä työllistymään. Helsingin Sanomat, Vieraskynä 22.11.2012.
- Salmi, Minna: Pienten lasten vanhemmat haluavat säilyttää subjektiivisen päivähoito-oikeuden. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2007): 2, 202–204.
- Salmi, Minna: Parental choice and the passion for equality in Finland. P. 145–168. In Ellingsæter, Anne Lise & Leira, Arnlaug (eds.): Politicising parenthood in Scandinavia: Gender relations in welfare states. Bristol: The Policy Press, 2006.
- Salmi, Minna: Päivähoitoaikoja kaikille lapsille? Erään instituution ja siihen suhtautumisen ristiriitoja. S. 97–116. Teoksessa Heino, Tarja & Kekkonen, Marjatta & Känkänen, Päivi (toim.): Lapsuuden kudelmia. Helsinki: Stakes, 2005.
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna: Policy goals and obstacles for fathers’ parental leave in Finland. In Rostgaard, Tine & Björk Eydal, Guðný (eds.): Fatherhood in the Nordic Welfare States – Comparing Care Policies and Practice. Bristol: The Policy Press, forthcoming 2014.
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna: Mitä pienten lasten vanhemmat haluavat perhepolitiikalta? Yhteiskuntapolitiikka 67 (2002): 6, 578–583.
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna & Närvi, Johanna: Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 24/2009.
- Save the Children: Child Poverty and Social Exclusion in Europe. Brussels: Save the Children, 2014. <http://www.pelastakalapset.fi/ajankohtaista/uutiset/?x22896=1700150>
- STM: Ministeri Paavo Arhinmäki. Kotihoidon tuki tasa-arvoisemmaksi. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Tiedote 19.3.2012.
- STM: Vanhempainvapaatyöryhmän muistio. Selvityksiä 2011:12. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 2011.
- Säkkinen Salla & Kuoppala Tuula: Lasten päivähoito 2012. Tilastoraportti 34/2013. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2013.
- THL Lapsiperhekysely: Lastenhoidon järjestämisen päivähoitossa ja kotihoidontuella. Lokakuu, 2013. www.thl.fi/lapsiperhekysely
- THL Perhevapaatutkimus: Heikossa työmarkkina-asemassa olevat äidit hoitavat lasta pitempään kotona. Tuloksia 14.4.2014. www.thl.fi/perhevapaatutkimus
- Varjonen, Sampo: Äidin hoiva, jaettu vanhemmuus – ja vapaus valita. Perhevapaiden uudistamisen argumentointi 1970-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Kela, 2011.
- Vartiainen, Juhana: Synnyttäminen ei lopu. Näkökulma, Suomen Kuvalehti 43/2013, 18–19.
- Vartiainen, Juhana: Hyvä perhepolitiikka yhdistää työn ja perhe-elämän. VATT-kolumni 21.5.2012. http://www.vatt.fi/ajankohtaista/kolumnit/kolumni/news_1808_id/278
- VNK: Rakennepoliittinen ohjelma talouden kasvuedellytysten vahvistamiseksi ja julkisen talouden kestävyysvajeen umpeen kuromiseksi. Kannanotto, Valtioneuvoston kanslia 29.8.2013.
- VNK: Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston kanslia 22.6.2011.
- Väinälä, Anna: Selvitys kotona olevien vanhempien lasten päivähoitotilanteesta, syyskuu 2004. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Työryhmämuistioita 2004:16. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 2004.
- Välimäki, Anna-Leena: Päivittäin. Lasten (päivä)hoitojärjestelyn muotoutuminen varhaiskasvun ympäristönä suomalaisessa yhteiskunnassa 1800- ja 1900-luvulla. Acta Universitatis Ouluensis E 31. Oulu: Oulun yliopisto, 1998.

TIIVISTELMÄ

Minna Salmi & Johanna Närvi: Perhepoliittiset uudistukset ja pienten lasten vanhempien mielipiteet

Jyrki Kataisen hallitus ehdotti rakennepoliittisessa ohjelmassaan elokuussa 2013 kahta merkittävää perhepoliittista uudistusta: kotihoidon tukikauden jakamista puoliksi molemmille vanhemmille ja subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamista osa-aikaiseksi lapsille, joiden vanhempi on kotona perhevapaalla tai kotihoidontuella nuoremman sisaruksen kanssa. Ehdotusten tavoitteeksi ilmoitettiin sukupuolten tasa-arvon edistäminen lisäämällä isien osuutta kotihoidon tuen käyttäjinä ja saamalla äidit nopeammin perhevapaalta töihin. Päivähoito-oikeuden rajoittamisen tarkoituksena on korvata kunnille kotihoidon tuen uudistuksesta aiheutuva menolisäys. Ehdotukset ovat tulossa eduskunnan käsittelyyn kuluvana syksynä.

Artikkelissa arvioidaan hallituksen ehdotuksia suhteessa suomalaisen perhepolitiikan pitkään linjaan ja sen jännitteeseen isien vapaakiintiön ja ”perheiden valinnanvapauden” välillä sekä kuvataan millaisesta jo vuosia käydystä julkisesta keskustelusta esitykset nousevat. Ehdotusta kotihoidon tuen kiintiöimisestä arvioidaan vanhempainvapaan isäkiintiöstä käydyn keskustelun ja ehdotusta päivähoito-oikeuden rajoittamisesta päivähoiton historian valossa.

THL:n yhteistyössä Kelan tutkimusosaston kanssa marras-joulukuussa 2013 keräämän Perhevapaat 2013 -väestökyselyn vastausten perusteella tarkastellaan parivuotiaiden lasten vanhempien mielipiteitä hallituksen ehdotuksista. Kyselyyn vastasi noin 3 000 äitiä ja 2 200 isää. Vertaamalla tuloksia

Stakesin vuosina 2001 ja 2006 tekemien vastaavien kyselyiden tuloksiin selvitetään, miten vanhempien mielipiteet subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta ja sen rajoittamisesta ovat muuttuneet 2000-luvun kuluessa, jolloin subjektiivista päivähoito-oikeutta on kyseenalaistettu. Mielipiteitä analysoidaan suhteessa äitien pääasialliseen toimintaan sekä äitien ja isien koulutukseen.

Tulosten mukaan pienten lasten vanhemmat eivät kannata kotihoidon tukikauden jakamista. Vain 11 prosenttia äideistä ja 14 prosenttia isistä on samaa mieltä siitä, että kotihoidon tukikausi pitäisi jakaa äidin ja isän kiintiöihin.

Pienten lasten vanhempien valtaenemmistö kannattaa subjektiivisen päivähoito-oikeuden säilyttämistä, mutta samaan aikaan enemmistö kannattaa myös oikeuden rajoittamista osa-aikaiseksi perhevapaalla olevien vanhempien lapsille. Oikeuden ehdottoman säilyttämisen kannatus on kuitenkin selvästi vahvempaa. Ajallinen vertailu kertoo, että isät ovat olleet tiukemmin subjektiivisen päivähoito-oikeuden kannalla kuin äidit. Äitien mielipiteissä on tapahtunut jyrkempi muutos vuoden 2006 jälkeen.

Tutkimusten ja tilastotietojen perusteella artikkelissa arvioidaan, että äitien nopeampi työllistyminen tai isien runsaampi lastenhoitoon osallistuminen tuskin toteutuvat hallituksen kaavailemilla uudistuksilla. Sen sijaan valtiolle ja kunnille todetaan koituvan kuluja äitien siirtymisestä kotihoidon tuelta työttömiksi työnhakijoiksi ja lasten lisääntyvästä siirtymisestä päivähoitoon.